शिक्षा निदेशालय

दिल्ली सर्वकारः

पाठ्यक्रमस्य साप्ताहिक–कार्यपत्राकम्
२०१२–१३

विषयः – संस्कृतम्

कक्षा – अष्टमी

दिशा–निर्देशन

डा. सुनीता एस. कौशिक

अतिरिक्त शिक्षा निदेशक (स्कूल/परीक्षा)

निर्देशिका / समन्वयकर्त्री

स्नेहलता

(पी.जी.टी. संस्कृत)

सर्वोदय कन्या विद्यालय, दयानन्द मार्ग, दरियागंजम्, दिल्ली

निर्माणकर्तारौ

श्री वासवा नन्द तिवारी

टी.जी.टी.–संस्कृत

राजकीय वरिष्ठ माध्यमिक बाल

विद्यालय न. १

शक्तिनगरम्, दिल्ली–७

श्री अभिमन्यु कुमार

टी.जी.टी.–संस्कृत

राजकीय वरिष्ठ माध्यमिक बाल

विद्यालय न. १

शक्तिनगरम्, दिल्ली–७

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१

प्रथमः पाठः (सुभाषितानि)

१. श्लोकांशान् योजयत –

	क		ख
१.	साहित्यसुीतकला विहीनः	क)	माधुर्यमेव जनयेन्मधुमक्षिकासौ।
२.	लुब्धस्य नश्यति यशः	ख)	तद् रोचते कुलम्।
३.	गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति	ग)	साक्षात्पशुः पुच्छविषाणहीनः।
४	स्त्रियां रोचमानायां सर्व	ध)	पिशुनस्य मैत्री।
५.	पीत्वा रसं तु कटुकं मधुरं समानं	ड)	ते निगुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः।

२. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरूत –

१. <u>पिशुनस्य</u> मैत्री नश्यति। ....

२. <u>मधुमक्षिका</u> माधुर्यमेव जनयति। ....

३. लुब्धस्य <u>यशः</u> नश्यति। ....

४ <u>नद्यः</u> सुखादुतोयाः भवन्ति। ....

३. अधोलिखितपदानां विभक्तिं वचनं च लिखत

	पदानि	विभक्तिः	वचनम्
यथा–	यशः	प्रथमा	एकवचनम्
	पशूनाम्	....	....
	कृपणस्य	....	....
	प्रकृतिः	....	....
	गुणज्ञेषु	....	....

४ प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत –

क) कृपणस्य किं नश्यति? ....

ख) मधुरसूक्तरसं के सृजन्ति? ....

ग) सुस्वादुतोयाः काः भवन्ति? ....

ध) मैत्री कस्य नश्यति? ....

ड) कस्यां रोचमानायां सर्वं कुलं रोचते? ....

५. संधिच्छेदं संधिं वा कुरुत -

क) नराधिपस्य ________ + __________

ख) परैः + अपि ______________________

ग) भवन्ति + अपेयाः ______________________

ध) तथैव ________ + __________

ड) मधुमक्षिकासौ ________ + __________

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–२

द्वितीयः पाठः (बिलस्य वाणी न कदापि मे श्रुता)

१. गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत –

कस्मिंश्चित् वने खरनखरः नाम सिंहः प्रतिवसति स्म। सः कदाचित् इतस्ततः परिभ्रमन् क्षुधार्तः न किञ्चिदपि आहारं प्राप्तवान्। ततः सूर्यास्तसमये एकां महतीं गुहां दृष्ट्वा सः अचिन्तयत् – 'नूनम् एतस्यां गुहायां रात्रौ कोऽपि जीवः आगच्छति अतः अत्रौव निगूढो भूत्वा तिष्ठामि' इति।

क) एकपदेन उत्तरत –

१. वने कः नाम सिंहः प्रतिवसति स्म?

२. सिंहः कदा एकां महतीं गुहां पश्यति?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

१. महतीं गुहां दृष्ट्वा सिंह किं अचिन्तयत्?

ग) निर्देशानुसारम् उत्तरम्

१. 'भूत्वा' इति पदे कः प्रत्ययः?

अ) तुमुन् ब) ल्यप् स) क्त्वा द) शतृ

२. 'गुहायाम्' इति पदे का विभक्ति?

अ) सप्तमी ब) षष्ठी स) द्वितीया द) चतुर्थी

२. अधोलिखितानां क्रियापदानां लकारः पुरूषः वचनं लिखत

	क्रियापदानि	लकारः	पुरूषः	वचनम्
यथा–	अचिन्तयत्	लङ्	प्रथम	एकवचनम्
	तिष्ठामि	....	....	....
	पश्यति	....	....	....
	करवाणि	....	....	....
	भविष्यति	....	....	....
	अकरोत्	....	....	....

३.   पदानि आधृत्य वाक्यानि रचयत –

क)   इतस्ततः   ....

ख)   श्रृगालः   ....

ग)   सहसा   ....

ध)   समयः   ....

ड)   कस्मिश्चित्   ....

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–३

द्वितीयः पाठः (बिलस्य वाणी न कदापि मे श्रुता)

१. मञ्जूषातः अव्ययपदं चित्वा वाक्यानि पूरयत –

सदा, बहिः, दूरं, तावत्, तर्हि, तदा

क) यदा दशवादनं भवति .... छात्राः विद्यालयं गच्छन्ति।

ख) सूर्यः पूर्वदिशायां .... उदेति।

ग) श्रृगालः गुहायाः .... आसीत्।

घ) स च यावत् पश्यति .... सिंहपदपद्धतिः गुहायां प्रविष्टा दृश्यते।

ङ) श्रृगालोऽपि ततः .... पलायमानः अपठत्।

च) यदि सफलताम् इच्छसि .... आलस्यं त्यज।

२. मञ्जूषातः अव्ययपदानि चित्वा रिक्त स्थानानि पूरयत –

एकस्मिन् वने कश्चन व्याधः जालं विस्तीर्य .... स्थितः .... आकाशे सपरिवारः कपोतराजः चित्राग्रीवः निर्गतः। .... तण्डुलकणानामुपरि कपोतानां लोभोजातः। .... राजा तत्रा सहमतः नासीत्। तस्य युक्तिः आसीत् .... निर्जने वने कोऽपि मनुष्यो नास्ति .... कुतो वा तण्डुल कणानां सम्भवः? राज्ञः उपदेशमस्वीकृत्य ते नीचैः आगता, ... जाले निपतिताः। अतः उक्तम् .... विद्धीत न क्रियाम्।

(सहसा, दूरे, क्रमशः, यदा, तदा, परन्तु, यदि, तर्हि)

३. एकपदेन उत्तरं लिखत –

क) सिंहस्य नाम किम्?

ख) गुहायाः स्वामी कः?

ग) सिंहः कस्मिन् समये गुहायाः समीपे आगतः?

घ) हस्तपादाधिकाः क्रियाः केषां न प्रवर्तन्ते?

ड) गुहा केन प्रतिध्वनिता?

४ सन्धिं कृत्वा लिखत –

क) क्षुधा + आर्तः

ख) तत् + श्रुत्वा

ग) हस्तपाद + आदिकाः

ध) कस्मिन् + चित्

ड) इतः + ततः

च) वने + अत्रा

५. धटनाक्रमानुसारं वाक्यानि लिखत –

क) गुहायाः स्वामी दधिपुच्छः नाम श्रृगालः समागच्छत्।

ख) सिंहः एकां महतीं गुहाम् अपश्यत्।

ग) दूरं पलायमानः श्रृगालः श्लोकमपठत्।

ध) परिभ्रमन् सिंहः क्षुधार्तो जातः।

ड) दूरस्थः श्रृगालः रवं कर्तुमारव्धः।

छ) सिंहः श्रृगालस्य आह्वानमकरोत्।

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–४

तृतीयः पाठः (भगवदज्जुकम्)

१. सन्धिविच्छेदं कुरुत :–

यथा– तत्रैव	तत्रा + एव
क्षीणायुः	________ + __________
वराुना	________ + __________
श्वासश्च	________ + __________
करोतीति	________ + __________
अप्यस्ति	________ + __________

२. विलोमपदानि योजयत –

क	ख
गुणाः	अस्वीकारः
स्वीकारः	अपरतः
दक्षिणहस्तः	कृतघ्नः
कृतज्ञः	वामहस्तः
एकतः	अवगुणाः

३. पर्यायवाचिनः शब्दाः लेखनीयाः

सर्पः	....
जलम्	....
लोकः	....
शरीरम्	....
शीध्रम्	....

४ चित्रां दृष्ट्वा प्रदत्तानां शब्दानां सहायतया संस्कृतभाषायां पञ्च वाक्यानि लिखत –

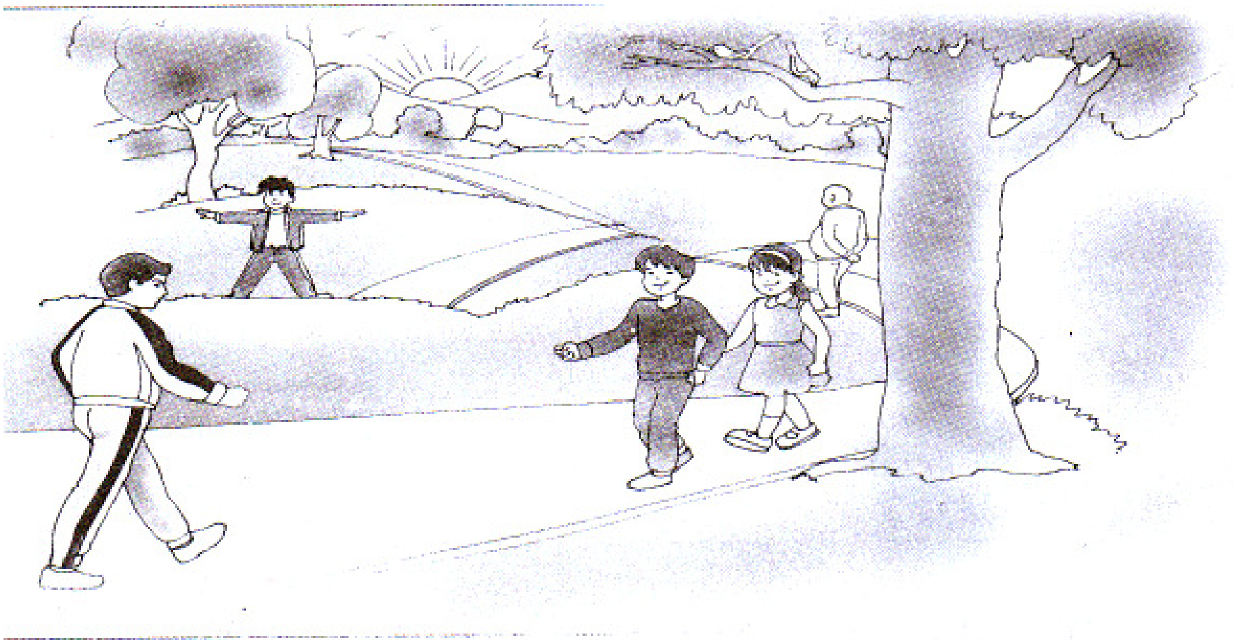

(प्रातःकाले, आकाशे, एकः बालकौः, खगौ, व्यायामं, कुरूतः, शीतलवायुः, सूर्योदयः, वातावरणम्

१. ....

२. ....

३. ....

४ ....

५. ....

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–५

चतुर्थः पाठः (सदैव पुरतो निधेहि चरणम्)

१. पद्यं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत्

चल चल पुरतो निधेहि चरणम्।

सदैव पुरतो निधेहि चरणम्।।

गिरिशिखरे ननु निजनिकेतनम्।

विनैव यानं नगारोहणम्।।

बलं स्वकीयं भवति साधनम्।

सदैव पुरतो ....

क) एकपदेन उत्तरत –

१. स्वकीयं साधनं किं भवति?

२. गिरिशिखरे किं भवतु?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

त्वं कुत्रा चरणं निधेहि?

३. निर्देशानुसारम् उत्तरत

१. 'चल' इति पदे कः लकारः?

अ) लट् ब) लोट् स) विधिलि द) लङ्

२. 'विनैव' इति पदस्य सन्धिच्छेदं कुरु

अ) विने+वे ब) विना+एव स) वि+नेवे द) विन+एव

२. उचितकथनानां समक्षम् 'आम्', अनुचितकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत –

यथा – पुरतः चरणं निधेहि आम्

क) निजनिकेतनं गिरिशिखरे अस्ति। [ ]

ख) स्वकीयं बलं बाधकं भवति। [ ]

ग) पथि हिंस्राः पशवः न सन्ति। [ ]

ध) गमनं सुकरम् अस्ति। [ ]

ड) सदैव अग्रे एव चलनीयम्। [ ]

३. अधोलिखितानि पदानि निर्देशानुसारं लिखत

यथा – गिरिशिखर (सप्तमी एकवचने) गिरिशिखरे

राष्ट्र (सप्तमी एकवचने) ....

पथिन् (सप्तमी एकवचने) ....

यान (द्वितीय बहुवचने) ....

शक्ति (प्रथमा एकवचने) ....

पाषाण (सप्तमी एकवचने) ....

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–६

चतुर्थः पाठः (सदैव पुरतो निधेहि चरणम्)

१. मञ्जूषातः क्रियापदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

(भज, विधेहि, देहि, चल जहीहि)

क) त्वं विद्यालयं ....।

ख) राष्ट्रे अनुरक्तिं ....।

ग) मह्यं जलं ....।

घ) मूढ़! .... धनागमतृष्णाम्।

ङ) .... गोविन्दम्।

२. विलोमपदानि योजयत –

पुरतः	विरक्तिः
स्वकीयम्	आगमनम्
भीतिः	पृष्ठतः
अनुरक्तिः	परकीयम्
गमनम्	साहसः

३. लट्लकार पदेभ्यः लोट्–विधिलिङ्लकारपदानां निर्माणं कुरुत –

लट्लकारे	लोट्लकारे	विधिलिङ्लकारे
यथा – पठति	पठतु	पठेत्
खेलति	....	....
खादन्ति	....	....
पिबामि	....	....
हसतः	....	....
नयामः	....	....

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–७

पञ्चमः पाठः (धर्मे धमनं पापे पुण्यम्)

१. सन्धिं कृत्वा लिखत –

मृग + आदीनाम् = ______________

तथा + एव = ______________

कुत्रा + अपि = ______________

बुभुक्षितः + अस्मि = ______________

२. शुद्धं उत्तरं चिनुत

क) व्याधस्य नाम किम् आसीत्? (चञ्चलः/खरनखरः)

ख) चञ्चलः व्याध्रं कुत्रा दृष्टवान्? (गृहे/वने)

ग) विस्तृतजाले कः बद्धः आसीत्? (श्रृगालः/सिंहः)

ध) बदरी–गुल्मानां पृष्ठे का निलीना आसीत्? (लोमशिका/बिडाल)

ड) अनारतं कूर्दनेन कः श्रान्तः अभवत्? (चञ्चलः/सिंहः)

३. 'क्त्वा' प्रत्ययस्य प्रयोगं कृत्वा पदानि रचयत।

यथा–धातुः		प्रत्ययः	पदानि
गम्	+	क्त्वा	गत्वा
पठ्	+	क्त्वा	....
चल्	+	क्त्वा	....
खाद्	+	क्त्वा	....
दृश्	+	क्त्वा	....
हस्	+	क्त्वा	....

४ उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत -

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
यथा - मातृ (प्रथमा)	माता	मातरौ	मातरः
स्वसृ (प्रथमा)	....	....	....
मातृ (तृतीया)	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
स्वसृ (तृतीया)	....	....	....

नाम .... | संस्कृतम्
रोल न. .... | S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–८

षष्ठः पाठः (प्रेमलस्य प्रेमल्याश्चच कथा)

१. एकः आसीत् प्रेमलः एका चासीत् प्रेमली। काष्ठच्छेदेन श्रान्तः प्रेमलः सायंकाले गृहमागच्छत्, प्रेमली चावदत्–प्रेमलि! अध खलु कृशं श्रान्तोऽस्मि। मद्यं जलम् उष्णं कृत्वा देहि। अहं स्नात्वा तस्मिन् जले चरणौ स्थापयामि। तेन मम श्रान्तिः अपगमिष्यति।

अ) एकपदेन उत्तरत –

क) प्रेमलः कथं श्रान्तः आसीत्?

ख) प्रेमलः कदा गृहम् आगच्छत्?

आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

१. प्रेमलः प्रेमली किम् अवदत्?

इ) निर्देशानुसारं उत्तरत –

१. कृत्वा इति पदे कः प्रत्यायः।

ल्यप्, तुमुन्, क्त्वा, शतृ

२. मद्यं पदे का विभक्तिः

प्रथमा, षष्ठी, चतुर्थी, द्वितीया

२. अधोलिखितेषु पदेषु उदाहरणानुसारेण धातुं प्रत्ययं च पृथक् कुरूत –

यथा – नत्वा नम् + क्त्वा

गत्वा .... + ...

कृत्वा .... + ...

स्नात्वा .... + ...

खादित्वा .... + ...

यथा – पठ् + तुमुन् पठितुम्

कर्तुम् .... + ...

गन्तुम् .... + ...

प्रष्टुम् .... + ...

हन्तुम् .... + ...

यथा – आनीय = आ + नी + ल्यप्

आगत्य .... + ... + ...

निधाय .... + ... + ...

आदाय .... + ... + ...

संस्पृथ्य .... + ... + ...

३. अधोलिखितपदेषु उपसर्ग चित्वा पृथक् कुरुत –

यथा – अपगमिष्यति = अप + गमिष्यति

अवतारय .... + ...

प्रज्ज्वाल्य .... + ...

प्रहार: .... + ...

पराजय: .... + ...

उपहार: .... + ...

४ मञ्जूषात: समानार्थकपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

निकटे, अधुना कथयति ददासि हस्तेन संस्थाप्य पुष्पम् तनु:

करेण = ...

कुसुमम् = ...

यच्छसि = ...

स्थापयित्वा = ...

वदति = ...

साम्प्रतम् = ...

शरीरम् = ...

पार्श्वे = ...

५. अधोलिखितानां तद्भवपदानां तत्समपदानि लिखत –

काठ = ...

हांडी = ...

चूल्हा = ...

कूआं = ...

फूंकना = ...

थकना = ...

छोया = ...

गर्म = ...

नाम ....
रोल न. ....

संस्कृतम्
S.A.-I

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–९

सप्तमः पाठः (जलवाहिनी)

१. अधोलिखित – तद्भव – शब्दानां कृते पाठात् चित्वा संस्कृतपदानि लिखत –

यथा– जल्दी – द्रुतम्

पनिहारन ....

फफोला ....

छोटा ....

धड़ा ....

रस्सी से ....

कूँआ ....

२. समानार्थकानि पदानि मेलयत

सलिलम्	कुम्भः
गृहम्	शिशुम्
द्रुतम्	जलम्
धटः	शीध्रम्
बालम्	भवनम्

३. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –

क) कूपः तनुः अस्ति।

ख) महास्फोटः करे आस्ते।

ग) बालः गृहे विलपिष्यति।

ध) जलवाहिनी द्रुतं गच्छेत्।

४ मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

क) द्रुतं यदि (१) .... वसनं (२) ....

भवेदार्द्र (३) .... वेगैः।

ख) (४) .... मे घटं (५) ....

करोऽप्यास्ते (६) ....

(महास्फोटः, रज्ज्वा, कृशन्त्या, सलिल, मे, यामि)

५. विशेषणैः सह विशेष्याणि योजयत –

विशेषण–पदानि	विशेष्य–पदानि
कियत्	कूपः
गभीरः	कालम्
आर्द्रम्	वसनम्

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१०

अष्ठम्: पाठः (संसारसागरस्य नायकाः)

१. गजधराः वास्तुकाराः आसन्, कामं ग्रामीणसमाजो भवतु नागरसमाजो वा तस्य नव–निर्माणस्य सुरक्षाप्रबन्धस्य च दायित्वं गजधराः निभालयन्ति स्म। नगरनियोजनात् लघु निर्माणपर्यन्तं सर्वाणि कार्याणि एतेष्वेव आधृतानि आसन्। ते योजनां प्रस्तुन्वन्ति स्म, भाविव्ययम् आकलयन्ति स्म, उपकरणभारान् संगृहणान्ति स्म। प्रतिदाने ते न तद् याचन्ते स्म यद् दातुं तेषां स्वामिनः असमर्थाः भवेयुः। कार्यसमाप्तौ वेतनानि अतिरिच्य गजधरेभ्यः सम्मानमपि प्रदीयते स्म। नमः एतादृशेभ्यः शिल्पिभ्यः।

क) एकपदेन उत्तरत –

१. के वास्तुकारा आसन्?

२. के सम्मानीयाः?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

१. कार्यसमाप्तौ वेतनानि अतिरिच्य गजधरेभ्यः किं प्रदीयते स्म?

ग) निर्देशानुसारं उत्तरत –

१. याचन्ते इति पदे कः लकारः? लट्, लृट्, लोट्, लङ्

२. 'असमर्थः' इति पदस्य विलोम शब्दः कः?

२. रेखाूतािनि पदानि आधृत्य प्रश्न–निर्माणं कुरुत –

क) <u>सुरक्षाप्रबन्धस्य</u> दायित्वं गजधराः निभालयन्ति स्म।

ख) <u>तेषां</u> स्वामिनः असमर्थाः सन्ति।

ग) कार्यसमाप्तौ <u>वेतनानि</u> अतिरिच्य सम्मानमपि प्राप्नुवन्ति।

घ) <u>गजधरः</u> सुन्दरः शब्द अस्ति।

ङ) <u>तडागाः</u> संसारसागराः कथ्यते।

च) गजपरिमाणं <u>गजधरः</u> धारयति।

छ) <u>राजस्थान</u> राज्यस्य भागेषु गजधरः शब्दः प्रयुज्यते।

ज) गजधराः <u>वास्तुकाराः</u> आसन्।

३. अधोलिखितेषु यथापेक्षितं सन्धिं/विच्छेदं कुरूत –

क) अद्य + अपि = ...

ख) .... + ... = स्मरणार्थम्

ग) इति + अस्मिन् = ...

ध) .... + ... = एतेष्वेव

ङ) सहसा + एव = ...

च) एक + एक = ...

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–११

नवमः पाठः (सप्तभगिन्यः)

१. प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेषु चिनुत –

क) अस्माकं देशे कति राज्यानि सन्ति?

अ) चतुर्विंशतिः ब) पञ्चविंशतिः स) अष्टविंशतिः द) त्रिंशत्

ख) अस्माकं देशे कति केन्द्रशासितप्रदेशाः सन्ति?

अ) सप्त ब) अष्ट स) षट् द) नव

ग) 'असम' इति राज्यस्य का राजधानी?

अ) इटानगरम् ब) दिसपुरः स) इम्फालः द) कोहिमा

ध) सप्तभगिनी–प्रदेशे कः उद्योगः सर्वप्रमुखः?

अ) लौह–उद्योगः ब) वंश–उद्योगः स) स्वर्ण–उद्योगः द) कृषि–उद्योगः

२. अधोलिखितपदेषु प्रकृति–प्रत्ययविभागं कुरुत –

	पदानि	प्रकृतिः		प्रत्ययः
यथा –	गन्तुम्	गम्	+	तुमुन्
	ज्ञातुम्	....	+	....
	पातुम्	....	+	....
	श्रोतुम्	....	+	....
	पठितुम्	....	+	....
	भ्रमितुम्	....	+	....

३. मञ्जूषातः क्रियापदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

(निवसन्ति, वर्तते, सन्ति, अस्ति, इच्छामि)

क) सप्त केन्द्रशासितप्रदेशाः ....।

ख) अत्रा बहवः जनजातीयाः ....।

ग) तत्रा हस्तशिल्पिनां बाहुल्यं ....।

घ)	अहं किमपि श्रोतुम् ....।

ङ)	अयं प्रयोगः प्रतीकात्मकः ....।

४	पाठात् चित्वा तद्भवपदानां कृते संस्कृतपदानि लिखत –

यथा –	सात	सप्त
	बहन	....
	बाँस	....
	खेत	....
	समूह	....

नाम ....   संस्कृतम्
रोल न. ....   S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१२

दसमः पाठः (अशोकवनिका)

१. ‘अशोकवनिका’ इति पाठः कस्मात् गन्थात् संगृहीतः?

अ) महाभारतात् ब) रामायणात् स) हितोपदेशात् द) पञ्चतन्त्रात्

२. ‘रामायणम्’ इति ग्रन्थस्य कः लेखकः?

अ) वेदव्यासः ब) विष्णु शर्मा स) वाल्मीकिः द) कालिदासः

३. अत्रा ‘वानरपुंगवः’ कः अस्ति?

अ) श्रीरामः ब) हनुमान् स) सुग्रीवः द) रावणः

४ मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

एताम्, एषा, एते, एतानि, एताः

क) .... बाला विद्यालयात् गृहं गच्छति।

ख) उद्याने .... पुष्पाणि विकसितानि सन्ति।

ग) पिता .... लेखनीं मह्यम् आपणात् आनयत्।

घ) अहं .... फले तुभ्यं ददामि।

ड) .... बालिकाः मधुराणि गीतानि गायन्ति।

५. श्लोकांशान् योजयत –

क	ख
नन्दनं विबुधोद्यानं	पुण्यगन्धं मनोहरम्।
अनेकगन्धप्रवहं	प्रदीप्त इव सर्वतः
स देशः प्रभया तेषां	चित्रां चैत्रारथं यथा।
पुंनागाः सप्तपर्णाश्च	रम्यं मृगगणद्विजैः।
नानानिनादैरुद्यानं	चम्कोद्दालकास्तथा।

६. निर्देशानुसारं 'तत्' इति शब्दरूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत –

	विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
क) पुंलिङ्गे	प्रथमा	सः	....	....
	सप्तमी	....	....	तेषु
ख) स्त्रीलिङ्गे	प्रथमा	सा	....	....
	द्वितीया	ताम्	....	....

नाम ....   संस्कृतम्
रोल न. ....   S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१३

एकादश पाठः (सावित्री बाई फुले)

१. अधोलिखितानां पदानां विलोमपदानि लिखत –

उपरि ....

आदानम् ....

विषमता ....

आरोहः ....

परकीयम् ....

२. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –

क) सामाजिककुरीतीनां सावित्री मुखरं विरोधम् अकरोत्।

ख) महाराष्ट्रस्य प्रथमा महिला शिक्षिका सावित्री बाई आसीत्।

ग) सावित्रया: मृत्युः असाध्य रोगेण अभवत्।

घ) सावित्री अनेका: संस्था: प्रशासनकौशलेन सञ्चालितवती।

३. अधोलिखितानां पदानां लिङ्गं विभक्तिं, वचनं च लिखत –

पदानि	लिङ्गम्	विभक्तिः	वचनम्
नाम्नि	....	....	....
कन्यानाम्	....	....	....
नापितैः	....	....	....
पाठशाला	....	....	....
पुस्तकानि	....	....	....

४ निर्देशानुसारं लकारपरिवर्तनं कुरुत –

क) सा अध्यापने संलग्ना भवति। (लङ् लकारे)

ख) वयं प्रतिदिनं पाठं पठामः। (लृट् लकारे)

ग) ते बालकाः विद्यालयात् गृहं गच्छन्ति। (लङ् लकारे)

ध) सः त्रायोदशवर्षकल्पः आसीत्। (लट् लकारे)

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-II

कक्षा - अष्टमी

कार्यपत्राकम्-१४

द्वादशः पाठः (कः रक्षति कः रक्षितः)

१. अङ्कानाम् कृते संस्कृतपदानि लिखत -

क) ११ .... ख) १७ .... ग) २५ ....

घ) ५० .... ङ) ३१ .... च) ८ ....

छ) १९ .... ज) ४४ .... झ) ७० ....

ञ) १०० ....

२. मञ्जूषातः अङ्कानां कृते पदानि चिनुत -

अष्टादशः, षडशीतिः, पञ्चसप्ततिः, विंशतिः, सप्तत्रिंशत्, नव, चत्वारिंशत्, पञ्चपञ्चाशत्

३७ .... ७५ ....

८६ .... ९ ....

५५ .... १८ ....

४० .... २० ....

३. अधोलिखितेषु पदेषु प्रयुक्तां विभक्तिं वचनं च लिखत-

	पदानि	विभक्तिः	वचनम्
यथा-	भ्रमणाय	चतुर्थी	एकवचनम्
	वस्तूनि	....	....
	प्लास्टिकेन	....	....
	काष्टपीठे	....	....
	पृथिव्याम्	....	....
	मृत्तिकया	....	....

४ प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः शुद्धं उत्तरं चिनुत –

१. जनाः प्रमादं ....।

अ) करोति ब) कुर्वन्ति स) करोषि द) करोमि

२. वयं उपवनं ....।

अ) प्रविशामः ब) प्रविशति स) प्रविशामि द) प्रविशन्ति

३. प्लास्टिकेन पर्यावरणस्य महती क्षतिः ....।

अ) भवतः ब) भवामि स) भवति द) भवसि

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-II

कक्षा - अष्टमी

कार्यपत्राकम्-१५

त्रायोदशः पाठः (हिमालयः)

१. श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत -

अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवतात्मा हिमालयो नाम नगाधिराजः

पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह्य स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः।।

क) एकपदेन उत्तरत -

१. हिमालयः भारतस्य कस्यां दिशि वर्तते।

२. पृथिव्याः मानदण्डः कः?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

भारतस्य उत्तरस्यां दिशि कः नाम नगाधिराजः?

ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत -

१. 'दिशि' इति पदे का विभक्ति?

अ) षष्ठी ब) सप्तमी स) प्रथमा द) चतुर्थी

२. 'पूर्वापरौ' इति पदस्य सन्धिच्छेदः अस्ति

अ) पूर्वा+परौ ब) पूर्व+परौ स) पूर्व+अपरौ द) पूर्वा+अपरौ

२. रेखाृतिभ्यः पदेभ्यः प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

क) हिमालयः उत्तरस्यां दिशि वर्तते।

ख) पृथिव्याः मानदण्डः हिमालयः अस्ति।

ग) अस्मिन् पाठे कविः हिमालयस्य वर्णनं करोति।

ध) कुमारसम्भवमहाकाव्यं कालिदासेन विरचितम्

३. श्लोकांशान् मेलयत –

क	ख
आमेखलं सञ्चरतां धनानां	निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः।
अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवतात्मा	न सौभाग्यविलोपि जातम्।
अनन्तरत्नप्रभवस्य यस्य हिमं	छायामधः सानुगतां निषेव्य।
क्षुद्रेऽपि नूनं शरणं प्रपन्ने	हिमालयो नाम नगाधिराजः।
एको हि दोषो गुणसन्निपाते	ममत्वमुच्चैः शिरसां सतीव।

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१६

त्रायोदशः पाठः (हिमालयः)

१. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चिनुत –

क) इन्दोः किरणेषु कः निमज्जति?

अ) गुणः ब) दोषः स) हिमम् द) रत्नम्

ख) कुमारसम्भवमहाकाव्यस्य रचयिता कः?

अ) भारविः ब) वेदव्यासः स) कालिदासः द) वाल्मीकिः

ग) हिमालयः कस्याः मानदण्ड इव?

अ) पृथिव्याः ब) समुद्रस्य स) नद्युः द) इन्दोः

२. अधोलिखितेषु पदेषु सन्धिविच्छेदं कुरुत –

नगाधिराज = ______________ + ______________

पूर्वापरौ = ______________ + ______________

किरणेष्विव = ______________ + ______________

अस्त्युत्तरस्याम् = ______________ + ______________

वृष्टिभिराश्रयन्ते = ______________ + ______________

३. अधोलिखितानि पदानि आधृत्य वाक्यानि रचयत –

पृथिव्याः – ____

हिमालये – ____

गुहासु – ____

इन्दोः – ____

छायायाम् – ____

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१७

चतुर्दशः पाठः (आर्यभटः)

१. सन्धिविच्छेदं सन्धि वा कुरुत –

सूर्योऽचलः = ______________ + ______________

.... = सिद्धान्तः + अयम्

तथैव = ______________ + ______________

प्रथमोपग्रहस्य = ______________ + ______________

.... = काल + अतिगामिनी

२. सूर्यः कस्यां दिशायाम् उदेति?

अ) उत्तरस्याम् ब) पूर्वस्याम् स) पश्चिमस्याम् द) दक्षिणस्याम्

३. आर्यभटस्य वेधशाला कुत्रा आसीत्?

अ) दिल्लीनगरे ब) पाटलिपुत्रानगरे स) मुम्बईनगरे द) इलाहाबादनगरे

४ उदाहरणानुसारं पदपरिचयं ददत –

	पदानि	लि ु म्	विभक्तिः	वचनम्
यथा–	चन्द्रस्य	पु लि ु :	षष्ठी	एकवचनम्
	पृथिवी	....	....	....
	परम्परया	....	....	....
	त्रीणि	....	....	....
	छायापातेन	....	....	....
	लोके	....	....	....

५. कोष्ठकेषु दत्तेषु शब्देषु समुचितां विभक्तिं योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

क) .... परितः वृक्षाः सन्ति। (उद्यान)

ख) .... सर्वतः अट्टालिकाः सन्ति। (नगर)

ग) मृगाः .... सह धावन्ति। (मृग)

घ) .... निकषा मम गृहम् अस्ति। (विद्यालय)

नाम .... संस्कृतम्

रोल न. .... S.A.-II

कक्षा - अष्टमी

कार्यपत्राकम्-१८

चतुर्दशः पाठः (आर्यभटः)

१. समाजे नूतनानां विचाराणां स्वीकारे प्रायः सामान्यजनाः काठिन्यमनुभवन्ति। भारतीयज्योतिः शास्त्रो तथैव आर्यभटस्यापि विरोधः अभवत्। तस्य सिद्धान्ताः उपेक्षिताः। स पण्डितम्मन्यानाम् उपहासपात्रां जातः। पुनरपि तस्य दृष्टिः कालतिगामिनी दृष्टा। आधुनिकैः वैज्ञानिकैः तस्मिन्, तस्य च सिद्धान्ते समादरः प्रकटितः। अस्मादेव कारणाद् अस्माकं प्रथमोपग्रहस्य नाम आर्यभट इति कृतम्। वस्तुतः भारतीयायाः गणितपरम्परायाः अथ च विज्ञानपरम्परायाः असौ एकः शिखरपुरूष आसीत्।

क) एकपदेन उत्तरत -

१. अस्माकं प्रथमोपग्रहस्य नाम किम् अस्ति?

२. आर्यभटः केषां उपहासपात्रां जातः?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

१. आधुनिकैः वैज्ञानिकैः कस्य सिद्धान्ते समादरः प्रकटितः

ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत -

१. कृतम् पदे कः प्रत्ययः

शानच्, क्त, ल्यप्, क्त्वा

२. समादरः शब्दस्य विपरीतार्थकशब्दः कः

२. मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत -

सूर्यः, अस्तं, पाटलिपुत्रा, सूर्यग्रहणं, आर्यभटीयम्

क) तेनैव विरचिते .... इत्यस्मिन् ग्रन्थे उल्लिखितम्।

ख) ऐतिहासिकस्रोतोभिः ज्ञायते यत् .... निकषा आर्यभटस्य वेधशाला आसीत्।

ग) पूर्व दिशायाम् उदेति .... पश्चिम दिशायां .... गच्छति।

घ) चन्द्रस्य छायापातेन .... दृश्यते।

३. अधोलिखितपदानां विपरीतार्थकपदानि लिखत –

१. उदयः ....

२. निरादरः ....

३. चलः ....

४ प्रकाशः ....

५. अस्थिरः ....

४ अधोलिखितानि पदानि आधृत्य वाक्यानि रचयत –

१. सिद्धान्तः ....

२. आर्यभट्स्य ....

३. सूर्यः ....

४ वैज्ञानिकः ....

५. समाजे ....

नाम .... संस्कृतम्
रोल न. .... S.A.-II

कक्षा – अष्टमी

कार्यपत्राकम्–१९

पञ्चदशः पाठः (प्रहेलिकाः)

१. श्लोकांशान् योजयत –

क	ख
किं कुर्यात् कातरो युद्धे	अत्रौवोक्तं न बुध्यते।
विद्वद्भिः का सदा वन्द्या	तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्।
कं सञ्जधान कृष्णः	मृगात् सिंहः पलायते।
कथं विष्णुपदं प्रोक्तं	काशीतलवाहिनी गुा।

२. उपयुक्तकथनानां समक्षम् 'आम्' अनपयुक्तकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत –

यथा – सिंहः करिणां कुलं हन्ति आम्

क) कातरो युद्धे युद्ध्यते। ☐

ख) कस्तूरी मृगात् जायते। ☐

ग) मृगात् सिंहः पलायते। ☐

घ) कंसः जधान कृष्णम् ☐

ड) तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्। ☐

३. चित्रां दृष्ट्वा मञ्जूषातः पदानि च चित्वा पञ्च वाक्यानि रचयत –

(चित्राम्, विद्यालयस्य, एकः, छात्राः, अध्यापिका, छात्राः, बहवः, कुरुतः, भवनम्, सुन्दरम्, नेत्राम्, अूतिम्, पुस्तकानि)

१. ....

२. ....

३. ....

४ ....

५. ....